नीतिचन्द्रिका

अनारोग्यमनायुष्यमस्वर्ग्यं चातिभोजनम् ।
अपुण्यं लोकविद्विष्टं तस्मात्तत्परिवर्जयेत् ॥ ५ ॥

पदविभागः

अनारोग्यम्, अनायुष्यम्, अस्वर्ग्यम्, च, अतिभोजनम्, अपुण्यम्, लोक-विद्विष्टम्, तस्मात्, तत्, परिवर्जयेत् ।

अन्वयः

अतिभोजनम् (अतिभोजनेन), अनारोग्यम्, अनायुष्यम्, अस्वर्ग्यं, अपुण्यम्, लोक-विद्विष्टम् च (भवति)। तस्मात् तत् परिवर्जयेत् ।

कठिनपदार्थः

- अस्वर्ग्यम् = नरकम् ।
- अपुण्यम् = पापम् ।
- परिवर्जयेत् = त्यजेत् ।

नीतिचन्द्रिका

अनारोग्यमनायुष्यमस्वर्ग्यं चातिभोजनम् ।
अपुण्यं लोकविद्विष्टं तस्मात्तत्परिवर्जयेत् ॥ ५ ॥

भावार्थः

अतिभोजनम् अनारोग्यं जनयति । आयुषः क्षीणत्वं प्रापयति । स्वर्गप्राप्तिकारकं न भवति । पापजनकं च । एतत्सर्वं लोकाः (जनाः) द्विषन्ति । तस्मात् तत् (अतिभोजनम्) त्यक्तव्यम् ।

नीतिचन्द्रिका

अनित्यानि शरीराणि विभवो नैव शाश्वतः ।
नित्यं सन्निहितो मृत्युः कर्तव्यो धर्मसङ्ग्रहः ॥ ६ ॥

पदविभागः

अनित्यानि, शरीराणि, विभवः, न, एव, शाश्वतः, नित्यम्, सन्निहितः, मृत्युः, कर्तव्यः, धर्मसङ्ग्रहः ।

कठिनपदार्थः

- विभवः = ऐश्वर्यम् ।
- सन्निहितः = समीपे स्थितः ।

अन्वयः

शरीराणि अनित्यानि, विभवः शाश्वतः न एव । मृत्युः नित्यं सन्निहितः (अस्ति) । (अतः) धर्मसङ्ग्रहः कर्तव्यः ।

नीतिचन्द्रिका

अनित्यानि शरीराणि विभवो नैव शाश्वतः ।
नित्यं सन्निहितो मृत्युः कर्तव्यो धर्मसङ्ग्रहः ॥ ६ ॥

भावार्थः

शरीराणि न नित्यानि । तन्नाम अशाश्वतानि । ऐश्वर्यम् अपि न स्थिरम् । मृत्युः नित्यं समीपे एव तिष्ठति इव । यदा कदापि मृत्युः सम्भवेत् । तस्मात् पुण्यकार्याणि कर्तव्यानि ।

नीतिचन्द्रिका

अनेकसंशयोच्छेदि परोक्षार्थस्य दर्शनम् ।
सर्वस्य लोचनं शास्त्रं यस्य नास्त्यन्ध एव सः ॥ ७ ॥

पदविभागः

अनेक-संशय-उच्छेदि, परोक्ष-अर्थस्य, दर्शनम्, सर्वस्य, लोचनम्, शास्त्रम्, यस्य, न, अस्ति, अन्धः, एव, सः ।

अन्वयः

अनेक संशय-उच्छेदि, परोक्षार्थस्य, दर्शनं शास्त्रं सर्वस्य लोचनं (वर्तते) । यस्य (तत्) नास्ति सः अन्धः एव (भवति) ।

कठिनपदार्थः

- उच्छेदि = निवारकः ।
- लोचनम् = नेत्रम् ।

नीतिचन्द्रिका

अनेकसंशयोच्छेदि परोक्षार्थस्य दर्शनम् ।
सर्वस्य लोचनं शास्त्रं यस्य नास्त्यन्ध एव सः ॥ ७ ॥

भावार्थः

बहूनां संशयानां निवारकम्, अज्ञातविषयाणाम् अवगमनकारकं, सर्वस्य नेत्रं शास्त्रं येन न अधीतं, सः अन्धः एव । सः अन्धः इव किमपि द्रष्टुम् (अवगन्तुं) न शक्नोति इत्यर्थः ।

नीतिचन्द्रिका

अन्नदाता भयत्राता विद्यादाता तथैव च ।
जनिता चोपनेता च पञ्चैते पितरः स्मृताः ॥ ८ ॥

पदविभागः

अन्न-दाता, भय-त्राता, विद्या-दाता, तथा एव, च,
जनिता, च, उपनेता, च, पञ्च, एते, पितरः, स्मृताः ।

अन्वयः

अन्नदाता, भयत्राता, विद्यादाता, जनिता, तथा एव उपनेता च, एते पञ्च पितरः स्मृताः ।

कठिनपदार्थः

- दाता = दानकर्ता ।
- त्राता = रक्षकः ।
- जनिता (जनयिता) = जनकः ।
- उपनेता – उपनयनसंस्कारकर्ता ।

नीतिचन्द्रिका

अन्नदाता भयत्राता विद्यादाता तथैव च ।
जनिता चोपनेता च पञ्चैते पितरः स्मृताः ॥ ८ ॥

भावार्थः

यः अन्नं ददाति, भयात् रक्षति, विद्यां ददाति, जनयिता (जनकः), उपनयनसंस्करं च निर्वर्तयति इत्येते पञ्च पितरः इति कथ्यन्ते ।